

NORGES HØYESTERETT

Den 8. februar 2005 avsa Høyesterett dom i

HR-2005-00202-A, (sak nr. 2004/757), sivil sak, anke,

A

Hjelpeintervenient:

Landsforeningen for Voldsofre

(advokat Christian Lundin)

mot

B

(advokat Preben Henriksen – til prøve)

S T E M M E G I V N I N G :

(1) Dommer **Stang Lund**: Saken gjelder krav om oppreisning etter skadeserstatningsloven § 3-5 jf. § 1-3 for fysisk og psykisk skade etter et forsøk på drap begått av en som var sinnssyk da handlingen fant sted.

(2) B, født 16. november 1968, ble 29. august 2002 satt under tiltale blant annet for overtredelse av straffeloven § 233 jf. § 49 for erverv av dom på overføring til tvungent psykisk helsevern. Grunnlaget var:

”Mandag 10. desember 2001 kl. 0002 på --- på xxx plass i Oslo, stakk han A med en kniv, slik at han fikk et 4 cm langt kutt i høyre kinn og et 8-9 cm langt kutt i nakken som gikk gjennom nakkemuskulaturen og inn mot ryggraden. Drapsforsøket lyktes ikke idet ingen av stikkene var dødelige og fordi A kom under rask legebehandling.”

(3) Ved Oslo tingretts dom 5. desember 2002 ble B dømt til overføring til tvungent psykisk helsevern etter straffeloven § 39 for å ha forsøkt å drepe A. Han ble også dømt til å betale A 90 000 kroner i oppreisning.

(4) B anket dommen i sin helhet til Borgarting lagmannsrett, som 5. mars 2004 avsa dom med slik domsslutning:

”1. B, født 16 november 1968, dømmes til overføring til tvungent psykisk helsevern etter straffeloven § 39 nr 1, jf lov om psykisk helsevern av 2 juli 1999 nr 62 kapittel 5.

2. B frifinnes for kravet om oppreisning.”

- (5) Tre av meddommerne fant at hensynet til skadelidte måtte tillegges avgjørende vekt og kom til at han måtte tilkjennes oppreisning som passende kunne settes til 125 000 kroner.
- (6) A har etter straffeprosessloven § 435 anket avgjørelsen av kravet om oppreisning til Høyesterett. Anken gjelder bevisbedømmelsen og rettsanvendelsen. Høyesteretts kjæremålsutvalg besluttet 14. juni 2004 å henvise anken. Bs anke i straffesaken ble ved beslutning samme dag ikke tillatt fremmet.
- (7) Landsforeningen for Voldsofre har erklært hjelpeintervensjon til støtte for A etter tvistemålsloven § 75 jf. § 76. I kjennelse 5. januar 2005 tillot Høyesteretts kjæremålsutvalg Landsforeningen for Voldsofre å opptre som hjelpeintervenient for A.
- (8) A har gitt forklaring i bevisopptak til bruk for Høyesterett. De rettsoppnevnte sakkyndige for tingretten og lagmannsretten, spesialister i psykiatri Kjersti Narud og Arne Gravem, har også vært oppnevnt for Høyesterett og avgitt skriftlig uttalelse. Narud møtte under ankeforhandling og ga forklaring. I tillegg har overlege, professor dr.med. Lars Weisæth vært oppnevnt som sakkyndig for Høyesterett og avgitt skriftlig uttalelse om i hvilken grad As psykiske problemer kan tilbakeføres til den skadevoldende handling. Spesialist i psykiatri, professor Berthold Grünfeldt har som sakkyndig vitne, forklart seg ved bevisopptak. Det er fremlagt enkelte nye dokumenter som jeg ikke finner grunn til å gå nærmere inn på.
- (9) A har for Høyesterett sammenfatningsvis gjort gjeldende:
- (10) Også den sinnssyke er i utgangspunktet erstatningsansvarlig etter skadeserstatningsloven § 1-3 for de handlinger som utføres i sinnssykdom på lik linje med friske personer. Dette ansvar kan imidlertid reduseres eller etter omstendighetene falle helt bort hvis dette er rimelig etter en konkret vurdering.
- (11) A bestrider ikke at ankemotparten var sinnssyk i gjerningsøyeblikket. Under ankeforhandlingen for Høyesterett har hans prosessfullmektig reist spørsmål om Bs bruk av det narkotiske stoff khat har medført at psykosen må anses for å være selvpåført. Sinnssykdommen var uansett ikke den helt dominerende årsak til handlingen. Knivstikkingen under forsøket på å pågripe B var en reaksjon på pågripelsen og den trussel A da representerte for B.
- (12) Vilkårene for å tilkjenne oppreisning er oppfylt etter skadeserstatningsloven § 3-5. Sinnssykdom utelukker ikke at den skadevoldende handling er forsettlig. Lagmannsretten fant at B forsettlig utførte den gjentatte knivstikkingen, hvorved A ble påført betydelig skade.
- (13) Etter § 1-3 er utvist atferd ett av flere momenter som kan tas i betraktning i en helhetsvurdering av om oppreisning skal pålegges. Det må legges vekt på at B var klar over at det han gjorde var galt. Dette tilsier med styrke at han kan dømmes til å betale oppreisning. Handlingen var meget farlig, og A ble påført omfattende fysisk og psykisk skade. Lagmannsretten legger for stor vekt på at overgrepet skjedde under innflytelse av sinnssykdom, slik at hensynet til skadelidte trer helt i bakgrunnen. Retten har bare i liten grad foretatt den sammensatte vurdering som forarbeidene gir anvisning på.

- (14) Også konkret rimelighet tilsier at A gis oppreisning. Han ble påført skaden i tjeneste, hvor han som sikkerhetsansvarlig hadde til oppgave å passe på andre. Overgrepet medførte at han ikke har vært i stand til å gjenoppta dette arbeid. Ut fra handlingens objektive grovhet, As opplevelse av krenkelsen og hans omfattende skade og forholdene ellers vil en oppreisning på 150 000 kroner være passende.
- (15) A har nedlagt slik påstand:
- ”1. **B betaler oppreisning til A, fastsatt etter rettens skjønn med tillegg av lovens forsinkelsesrente regnet fra to uker etter forkynnelse av dommen og frem til betaling skjer.**
 2. **B betaler saksomkostninger til det offentlige med tillegg av lovens forsinkelsesrente regnet fra to uker etter forkynnelse av dommen og frem til betaling skjer.”**
- (16) B har for Høyesterett sammenfatningsvis gjort gjeldende:
- (17) Utgangspunktet er at skadeserstatningsloven § 1-3 om sinnssykes erstatningsansvar bare gjelder erstatning for økonomisk tap. Bestemmelsen har sin bakgrunn i straffelovens ikrafttredelseslov § 23, som ikke omfattet oppreisning. Forarbeidene til § 1-3, hvor hensynet til gjenoppretting framheves, underbygger at bestemmelsen bare tok sikte på erstatning, jf. Ot.prp. nr. 48 for 1965–66 side 25.
- (18) Paragraf 3-5 om oppreisning setter som vilkår at skadevolder har handlet forsettlig eller utvist grov uaktsomhet. Dette skyldkrav baserer seg på at handlingen er foretatt av en ”normal” person og hjemler ikke oppreisning i de tilfeller det er på det rene at den skadevoldende handling skyldes sinnssykdom. I forarbeidene til lov 25. mai 1973 nr. 26, hvor blant annet § 3-5 ble inntatt i skadeserstatningsloven, er det ikke uttalt noe om at oppreisning kan være aktuelt i forhold til sinnslidende skadevoldere.
- (19) En person som ikke er i stand til å forstå konsekvensene av et handlingsvalg på grunn av en alvorlig sinnslidelse, kan ikke handle forsettlig eller grovt uaktsomt, jf. Eskeland: Strafferett side 318. Den sinnslidende kan da ikke bebreides for handlingene. Lagmannsretten har korrekt lagt til grunn at B var psykotisk på gjerningstidspunktet, men feilaktig kommet til at han handlet forsettlig.
- (20) De sakkyndige har konkludert med at B var psykotisk med diagnosen Paranoid Schizofreni F.20.0 da knivstikkingen fant sted. Denne sykdom karakteriseres blant annet ved vrangforestillinger, som B oppfatter som reelle og sanne. Han var således ikke i stand til å vurdere konsekvensene. Sinnssykdommen var den helt dominerende årsak til handlingen. Det bestrides at B var klar over at han gjorde noe galt og derved hadde innsikt i den handling han foretok. Han har tilsynelatende vært bevisst, men så sterkt preget av sinnssykdommen at han ikke har skyldevne.
- (21) Lagmannsrettens lovforståelse medfører at det vanskelig kan tenkes praktiske tilfeller hvor sinnssyke skadevoldere blir idømt oppreisning, hvilket hevdes å være rimelig. Oppreisning innebærer en sterk fordømmelse av den skadevoldende handling og pålegges også på grunn av den preventive virkning. Den sinnssyke kan ikke skille mellom rett og galt og forstår ikke konsekvensene av sine handlinger. Argumentene for at sinnssyke skal

betale erstatning for økonomisk tap, har i forhold til krav om oppreisning begrenset betydning.

(22) Voldsoffererstatningsloven § 1 første ledd annet punktum og § 6 gir skadelidte krav på erstatning og oppreisning selv om gjerningsmannen ikke kan straffes på grunn av psykose. Den skadelidte vil innen rammen av denne lov således få dekket ikke-økonomisk tap av staten.

(23) B har nedlagt slik påstand:

”1. B frifinnes.

2. Det offentlige tilkjennes sakens omkostninger.

(24) Jeg er kommet til at anken må tas til følge.

(25) Skadeserstatningsloven § 1-3 første ledd første punktum har siden ikrafttreden 1. juli 1969 hatt slik ordlyd:

”Den som er sinnssyk, åndssvak, bevisstløs eller befinner seg i en lignende forstyrrelse av sinnstilstanden, plikter å erstatte den skade han volder for så vidt det finnes rimelig under hensyn til utvidet adferd, økonomisk evne og forholdene ellers.”

(26) Etter annet punktum har skadevolderen det ansvar som ellers ville følge av alminnelige erstatningsregler om han selvforskyldt har brakt seg i en forbigående tilstand av utilregnelighet. Det er ingen opplysninger i saken som underbygger As anførsel om at Bs bruk av khat har forårsaket hans sinnssykdom. Som jeg kommer til senere, antar de sakkyndige at han hadde vært sinnssyk i lengre tid før overgrepet fant sted, slik at særregelen om ansvar i § 1-3 første ledd annet punktum uansett ikke får anvendelse.

(27) B har anført at § 1-3 bare gjelder erstatning for skade som fører til økonomisk tap. Hvis bestemmelsen også gjelder for oppreisning, er ikke vilkårene etter § 3-5 oppfylt. B var sinnssyk i den grad at han ikke hadde skyldevne da den skadevoldende handling fant sted. Under enhver omstendighet vil idømmelse av oppreisning i dette tilfellet være urimelig etter § 1-3. Jeg behandler først spørsmålet om § 1-3 også gjelder oppreisning etter § 3-5.

(28) Straffelovens ikrafttredelseslov § 23 inneholdt bestemmelser om erstatningsansvar for sinnssyke eller bevisstløse. Som sinnssyke ble også regnet høygradig åndssvake. Hovedregelen var at slike skadevoldere ikke var ansvarlig med mindre vedkommende ved egen skyld var kommet i en forbigående utilregnelig tilstand. I de tilfeller en sinnssyk eller en bevisstløs skadevolder hadde formue (midler), kunne retten etter en konkret vurdering av rimelighet bestemme at skaden helt eller delvis skulle betales av formuen. Bestemmelsen var forstått slik at sinnssyke som hadde formue, ikke kunne pålegges å betale oppreisning etter straffelovens ikrafttredelseslov §§ 19 og 21, begge annet ledd, jf eksempelvis Kjerschow: Almindelig borgerlig straffelov (1930) side 1007 jf. side 1006.

(29) I Innstilling I fra utvalget som utredet spørsmålet om barns, foreldres og arbeidsgiveres ansvar avgitt i 1964, ble også sinnssykes erstatningsansvar drøftet. Utvalget fant at straffelovens ikrafttredelseslov § 23 var mindre tilfredsstillende og fremmet forslag om

nye bestemmelser om erstatningsplikt for utilregnelige. Utvalget uttalte på side 27 første spalte:

”Det som etter utvalgets oppfatning prinsipielt bør være avgjørende for om det bør gjelde særlige regler for den sinnssykes erstatningsansvar, er om sinnssykdommen i det konkrete tilfelle har innvirket på den skadegjørende handling. Hvis sinnssykdommen ikke har hatt noen som helst innvirkning, er det liten eller ingen grunn til å sette den sinnssyke i en særstilling i forhold til andre skadevoldere.”

- (30) Utvalget foreslo en bestemmelse som påla sinnssyke ansvar om dette ble funnet rimelig ”under hensyn til sinnstilstandens innvirkning på skadevoldingen, utvist skyld, skadevolderens og skadelidtes økonomiske evne og forholdene for øvrig”.
- (31) Under høringen gikk blant annet formannen i den rettsmedisinke kommisjon og direktøren for Gaustad sykehus på prinsipielt grunnlag imot at sinnssyke kunne ha et skyldansvar, jf. Ot.prp. nr. 48 for 1965–66 sidene 22–24. Departementet konkluderte under noen tvil med å foreslå at sinnssyke skulle være erstatningsansvarlige om dette fantes rimelig under hensyn til utvist atferd, økonomisk evne og forholdene ellers, jf forslaget til § 3 i proposisjonen side 90. Uansett ville de være ansvarlige når sykdommen i det konkrete tilfelle ikke hadde innvirket på den skadegjørende handling, jf. proposisjonen side 24 annen spalte med tilslutning til Innstilling I side 27 første spalte, som er gjengitt tidligere.
- (32) Et flertall i justiskomiteen gikk inn for at sinnssyke bare skulle erstatte skaden om dette var rimelig uansett om skaden er voldt under innflytelse av sykdommen eller ikke. Deretter fortsatte flertallet i Innst. O. VII for 1967–68 sidene 18–19:
- ”... Forslaget innebærer en oppmyking både i relasjon til forslaget i proposisjonen og til den regel som gjelder idag. Prinsipielt helt å frita den sinnssyke for erstatningsansvar, altså opprettholde den någjeldende regel slik mindretallet vil gå inn for, finner flertallet ikke riktig. Som det er pekt på i proposisjonen (s. 26), kan en person som medisinsk er å anse som sinnssyk, komme til å volde ordinære dagligdagse skader helt på tilsvarende måte som en normal, og det kan da være rimelig at han erstatter skaden. ...”**
- (33) Hvorvidt en sinnssyk skadevolder også skulle kunne idømmes oppreisning, er ikke omtalt i forarbeidene.
- (34) B har påberopt uttalelser i proposisjonen om hensynet til gjenoppretting som må forstås slik at § 1-3 bare tar sikte på erstatning for økonomisk tap, jf særlig side 25 annen spalte. Jeg bemerker at formålet med oppreisning opprinnelig var forskjellig fra erstatning for økonomisk skade. Oppreisningen skulle gi uttrykk for samfunnets fordømmelse av handlingen, ha en preventiv funksjon og samtidig gi oppreisning ut over erstatning for økonomisk tap for de lidelser skadelidte ble påført. Utviklingen i senere år har imidlertid gått i retning av at selv om krav på oppreisning også har et preventivt og pønalt formål, skal oppreisning først og fremst kompensere for den krenkelse som er påført, jf. Rt. 1999 side 1363 på side 1378.
- (35) Innføringen av en generell regel i § 1-3 om sinnssykes plikt til å betale erstatning innebærer at bestemmelsene om personlig skyldansvar i kapitlene 3 til og med 5 også får anvendelse for sinnssyke skadevoldere. Etter min mening vil det da virke kunstig om ansvarsregelen i § 1-3 ikke skulle omfatte § 3-5 om erstatning for skade av ikke økonomisk art. Det at oppreisning etter hvert først og fremst blir tilkjent for å kompensere

for den påførte krenkelse, og hensynet til den krenkede, tilsier at en sinnssyk bør kunne pålegges å betale oppreisning når dette er rimelig. I den konkrete bedømmelse av utvist atferd vil imidlertid spørsmålet om den skadegjørende handling må anses for å være en følge av sinnssykdommen stå sentralt, jf. Ot.prp. nr. 48 for 1965–66 side 24 annen spalte med henvisning til Innstilling I fra det sakkyndige utvalg og Hellesylt: Lov og rett for 1970 side 244.

- (36) Spørsmålet blir etter dette om skadeserstatningsloven § 3-5 gir grunnlag for å tilkjenne oppreisning også når skadevolder er sinnssyk. Første ledd første punktum lyder:

”Den som forsettlig eller grovt aktløst har

a) voldt skade på person eller

b) tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3,

kan – uansett om det ytes menerstatning etter § 3-2 eller standardisert erstatning etter § 3-2a – pålegges å betale den fornærmede en slik engangssum som retten finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art. ...”

- (37) Bestemmelsen kom inn i skadeserstatningsloven ved lov 25. mai 1973 nr. 26 som en del av kapittel 3 om erstatning for skade på person, for andre personlige krenkinger m.m. og for tap av forsørger. Den er en videreføring av straffelovens ikrafttredelseslov § 19 annet ledd om oppreisning for skade på legeme eller helbred eller krenkelse av friheten. Bortsett fra enkelte endringer som var nødvendig på grunn av overflytting og plassering i den nye lov, er innholdet ikke endret, jf. Ot.prp. nr. 4 for 1972–73 sidene 32 og 40. Henvisningen til § 3-2a ble tilføyd ved lov 18. desember 1987 nr. 96.
- (38) B anfører at han ikke har skyldene på grunn av sinnssykdommen. Til støtte for dette har han særlig vist til de rettsoppnevnte sakkyndiges uttalelse om at han i psykotisk tilstand var uten evne til realistisk å vurdere sitt forhold til omverdenen. Når han på grunn av sinnssykdommen ikke har kontroll over sine egne handlinger, kan han ikke opptre forsettlig eller bevisst uaktsomt.
- (39) Jeg bemerker at ved den strafferettslige bedømmelse av utilregneliges skyldene har kravet til subjektiv skyld i form av forsett eller uaktsomhet vært ansett for å være forskjellig fra kravet til tilregnelighet. Det at gjerningsmannen er utilregnelig, utelukker således ikke forsett, jf. Andenæs: Alminnelig strafferett 5 utgave sidene 240–241. Den psykiske abnormtilstand kan imidlertid være så dyptgripende at den utelukker forsett, jf. NOU 1974: 17 om strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner side 153 første spalte.
- (40) Spørsmålet er om bedømmelsen av forsett etter skadeserstatningsloven § 3-5 helt ut står i samme stilling. I merknadene til utkastet § 3 (loven § 1-3) uttales om de subjektive vilkår for erstatningsansvar i Ot.prp. nr. 48 for 1965–66 side 30:

”Det er et vilkår for ansvar at skaden er voldt ved en handling eller unnlattelse som innebærer en krenkelse av den alminnelige (objektive) culpa-norm, slik at skaden ville ha blitt ansett for å være voldt ved forsett eller uaktsomhet om skadevolderen hadde vært en ”normal” person. At det her ikke er meningen å innføre noe som helst ansvar på objektivt grunnlag, kommer forutsetningsvis fram, jfr. ordene ”for så vidt det finnes rimelig under hensyn til utvist atferd. ...” Når ikke ordene ”forsettlig eller uaktsomt” er tatt med, skyldes det at dette kunne føre tanken inn på at det nødvendigvis skal foreligge grunnlag for personlig bebreidelse mot den sinnssyke for å legge ham ansvar. Som nevnt i merknadene foran s. 26 bør det neppe i alle tilfelle være et vilkår

for erstatningsansvar at det er grunnlag for å rette personlig bebreidelse mot den sinnssyke for den atferd han har utvist.”

- (41) Det følger av § 1-3 og forarbeidene at domstolene må ta stilling til vilkårene for erstatning, og herunder subjektiv skyld. I dagliglivet vil en sinnssyk, som andre, kunne være uoppmerksom eller skjødesløs og derved kunne komme i ansvar uten at dette trenger å ha noen sammenheng med sinnstilstanden, jf. Innst. O. VIII for 1967–68 sidene 18–19. Etter § 3-5 må den sinnssyke ha handlet med forsett eller utvist grov uaktsomhet. I dette ligger en sterk bebreidelse som gjør spørsmålet om sinnssykes skylddevne særlig aktuelt.
- (42) Skyldkravet i § 3-5 bokstav a knytter seg til selve handlingen, som i den tidligere bestemmelse i straffelovens ikrafttredelseslov § 19 annet ledd. Overføringen av bestemmelsen til skadeserstatningsloven medførte ingen endring i realiteten, jf. forarbeidene som det er vist til tidligere. For å tilkjenne oppreisning kreves imidlertid ikke at forsettet omfatter skadefølgen, jf. Rt. 1999 side 887 på side 895. Jeg forstår § 3-5 bokstav a slik at om retten finner bevist at den sinnssyke var klar over at han anvendte vold, og at volden rettet seg mot et menneske, vil det foreligge forsett.
- (43) Jeg går nå over til spørsmålet om B handlet forsettlig da han gjentatte ganger stakk A med kniv. Lagmannsretten har beskrevet hendelsesforløpet slik:

”A, som også arbeidet som vakt på hotellet, var denne natten i ferd med å gå av vakt og befant seg i garderoben for å skifte da han fikk melding om at det befant seg en mann som truet med kniv i hotellobben. A tok med seg håndjern og gikk ut i lobbyen. Han så at en kollega, C, stod bak resepsjonsdisken. Tiltalte stod også bak resepsjonen, på den andre siden av en ”kjøpmannsdisk”, med en stor kniv i hånden samtidig som han rotet gjennom kasseapparatet. Kniven er beskrevet som en stor kjøtt- eller brødkniv. A gikk frem mot tiltalte. Tiltalte bykset da mot A med kniven hevet over hodet. A rygget tilbake inn mot heislobbyen og kastet fra seg de medbrakte håndjernene. Tiltalte kastet seg over A, og det endte i et basketak hvor A fikk lagt tiltalte i gulvet og satte seg oppå ham. A forøkte å slå kniven ut av tiltaltes hånd, men lyktes ikke. Tiltalte stakk kniven i As nakke, noe som medførte at A begynte å blø kraftig. Han forsøkte å stanse blødningen med den ene hånden. Vaktkollega C var da kommet til og forsøkte å stanse tiltalte ved å slå kraftig med en søppelbøtte en rekke ganger mot tiltaltes hode og armer. Tiltalte var imidlertid ikke til å stanse og stakk A på nytt i høyre kinn. A klarte å reise seg opp og løp gjennom lobbyen mot et kafe/bar område. Han blødde sterkt og fikk mye blod i øynene slik at han ikke klarte å se. Da A hadde fått tørket bort blodet fra øynene, oppdaget han at tiltalte stod to meter foran ham med kniven truende i hånden. A løp da tilbake mot heislobbyen hvor han segnet om. Han hørte tiltalte komme etter ham på nytt, og har i sin forklaring opplyst at han da var sikker på at han ville bli drept. A fikk imidlertid hjelp og ble brakt i sikkerhet i et rom bak bardisken. En kollega kastet en koffert mot tiltalte, og tiltalte forsvant deretter ut av hovedinngangen. A ble deretter transportert i ambulanse til ... universitetssykehus.”

- (44) B forklarte seg slik for lagmannsretten:

”Tiltalte har under ankeforhandlingen benektet at dette var et drapsforsøk, men at han dro til --- for å lage bråk og skade noen. Han har forklart at han ønsket å skade noen for å bli pågrepet og fengslet, slik at han kunne få fred fra de han følte forfulgte ham. Grunnen til at han følte seg forfulgt var at han hadde vrangforestillinger; han trodde ”alle mennesker” ville skade ham og at andre mente han var en muslimsk terrorist. Han har bekreftet at han i politiforklaringene har forklart at han følte seg forfulgt blant annet av jøder og Mossad. Han hørte stemmer fra himmelen og trodde han var en av Allahs utvalgte (”mahadi”). --- ble oppsøkt fordi han visste at det bodde betydningsfulle personer der. At han i politiforklaringene har sagt at han dro til --- for å drepe ”hvite”

mennesker, forklarte han i retten med at han under avhørene var sint og hadde psykiske lidelser.”

(45) Lagmannsretten bemerket til dette:

”Retten fester ikke lit til tiltaltes forklaring i lagmannsretten om at han ikke hadde drapshensikt. Han har i to politiavhør, det siste nesten en måned etter hendelsen, og i forbindelse med varetektsfengsling, forklart at han hadde til hensikt å drepe noen og var bevisst det han gjorde. Han forklarte da at han prøvde å drepe fornærmede, at det var synd han ikke døde, og at han ville ”drepe flere hvite”. Også under hovedforhandlingen i tingretten forklarte tiltalte at planen var å drepe noen. På direkte spørsmål under ankeforhandlingen i lagmannsretten svarte tiltalte at vrangforestillingene på angjeldende tidspunkt gikk ut på å drepe. Retten viser videre til selve handlingen, hvor tiltalte to ganger har stukket en stor kniv mot As nakke og ansikt, samt at han forfulgte A med kniv da han forsøkte å komme seg i sikkerhet. I følge fremlagt legeerklæring fra ... universitetssykehus var marginene meget små; under litt mer uheldige omstendigheter kunne konsekvensene blitt langt mer alvorlige – også dødelige – ved at store blodkar og nerver i ansikt og hals kunne ha blitt skadet. De rettsoppnevnte sakkyndige har ikke funnet at tiltalte var bevisstløs eller hadde forbigående sterkt nedsatt bevissthet på handlingstidspunktet. Retten legger etter dette til grunn at tiltalte på handlingstidspunktet tilsiktet å drepe A med knivstikkene, slik at det foreligger en forsettelig overtredelse av straffeloven § 233, jf § 49.”

(46) De rettsoppnevnte sakkyndige har for alle instanser konkludert med at B var psykotisk. Om den psykiske tilstand da knivstikkene fant sted, heter det i den psykiatriske uttalelse til Høyesterett:

”I politiavhør 10.12.01 har B forklart at han kvelden før de påklagede handlinger 9.12.01, gikk fra sin bopel til --- for å slåss med hvite menn. Han sier han går med kniv til vanlig, i går var det en stor svart kjøttkniv. Han sier han vil drepe flere hvite fordi de kaller ham terrorist. Fornærmede var et tilfeldig offer, han kjent ikke mannen han knivstakk, alle kristne er hans fiender.

Ved prejudisiell observasjon 4.1.02 ved politilegen, opplyste B at han får kodete eller hemmelige meldinger fra Allah, han er tydelig utpekt som en helt sentral person i Allahs gjerninger overfor menneskeheten, og det venter ham en stor fremtid som verdenshersker i form av rollen som ”mahadi”. Han opplever at Allah leser tankene hans. Han er i gjentatte utsagn helt klar på at noen har brukt magi mot ham, og at de ved det har påvirket ham, og ved at de omtaler ham eller tiltaler ham gjennom media.

.....

Han fastholdt at han ble oppnevnt som mahadi for ett år siden og at han fortsatt føler at det gjelder. Han føler at han er Allahs sendebud på jorden og har all makt. Av og til hører han stemmer ved at tankene hans gjengis som stemmer, han hører også andres stemmer. Han føler seg påvirket av omgivelsene, og forfulgt av noen, men kan ikke se dem. Denne følelsen har han hatt siden 1999. Han mener seg ikke forfulgt i fengselet, hvor han føler seg trygg.

Vi, de sakkyndige, fant at observanden led under en sterkt endret virkelighetsoppfatning, med vrangforestillinger som forfølgelse, utsatt for magi og andre påvirkninger, forestillinger om omnipotens – verdenshersker.”

(47) De rettsoppnevnte sakkyndige konkluderte i den rettspsykiatriske erklæring til tingretten med at B var psykotisk da knivstikkingen skjedde og under observasjonen, og at han verken var bevisstløs eller hadde forbigående sterk nedsettelse av bevisstheten i perioden for de påklagede handlinger. Etter å ha vært til stede under hovedforhandlingen i tingretten og fått anledning til å stille B spørsmål, fant de sakkyndige at det ikke var grunnlag for å

endre konklusjonen i den rettspsykiatriske erklæring. De sakkyndige konkluderer for Høyesterett med at B var psykotisk og led av en Paranoid Schizofreni med diagnose F.20.0 på tiden for de påklagede handlinger. Tilstanden antas å ha vart i minst tre år forut for hendelsene og kunne også påvises ved siste observasjon i 2004. Bs psykose var bakgrunnen for de påklagede handlinger og han vurderes å ha vært ”uten evne til realistisk å vurdere sitt forhold til omverdenen”.

- (48) Det sakkyndige vitnet uttaler i bevisopptak for Høyesterett at vanligvis er ikke hukommelsesfunksjonen alvorlig forstyrret ved schizofreni. Det er ikke uvanlig at en schizofren husker handlingen han har begått. B var ved full bevissthet og styrt av en intensjon om å drepe. Derfor tok han med seg kniven som det våpen han hadde. B ga uttrykk for at han var lei seg for at han ikke lyktes med å drepe A. Dette viser at B hadde innsikt i handlingen, men intensjonen bak var styrt av en psykotisk impuls basert på forstyrret virkelighetsforståelse. Han var imidlertid bevisst for tid, sted, situasjonen og sin egen rolle. B hadde egenbevissthet med hensyn til hva han ønsket å gjøre.
- (49) På spørsmål om B hadde noe handlingsvalg, uttalte det sakkyndig vitnet i bevisopptaket:
- ”... at det finnes psykotiske tilstander hvor virkelighetsforståelsen er så forstyrret at man er ute av stand til å beskytte seg mot egne psykotiske forestillinger ved ikke å være i stand til å mobilisere motforestillinger, fordi man ikke har forståelse av at man er syk. Grünfeldt kan ikke si noe om B i dette tilfelle kunne stoppet handlingen, for det ville bli hypotetisk. Det er grunn til å anta at B befant seg i en dyptgående psykotisk tilstand med en meget alvorlig virkelighetsforstyrrelse. Det er derfor tvilsomt om B ville vært i stand til å forebygge handlingen på ---. Han var i sin fulle overbevisning om at han handlet rett, og det er grunn til å tro at han ikke hadde motforestillinger eller tanker om det gale eller forkastelige ved handlingen. De psykotiske tankene blir som tvangstanker, særlig når de har imperativ karakter. Jo dypere psykosen er, desto mindre er personen i stand til å styres av rasjonell tenkning.”**
- (50) Det sakkyndige vitnet konkluderte med at B ved den prejudisielle observasjon ga uttrykk for massive vrangforestillinger, påvirkningsideer og storhetforestillinger av religiøs natur. En så dyptgående psykotisk prosess gir neppe personen rom for handlingsfrihet. Det dominerende har vært den psykotisk betingede svikt i virkelighetsforståelsen. Dette utelukker imidlertid ikke at den psykotiske har handlet forsettlig. B var ved full bevissthet og styrt av en intensjon om å drepe. Han hadde innsikt i handlingen, hva han ønsket å gjøre og var bevisst for tid, sted, situasjonen og sin egen rolle.
- (51) Etter bevisførselen for Høyesterett legger jeg, som lagmannsretten etter den umiddelbare bevisførsel, til grunn at B i sin psykotiske tilstand var klar over at han gjentatte ganger stakk med kniv, og at stikkene var rettet mot et menneske. Han har således handlet forsettlig etter skadeserstatningsloven § 3-5 bokstav a.
- (52) Som den tidligere straffelovens ikrafttredelseslov § 19 annet ledd, bestemmer § 3-5 at oppreisning *kan* pålegges skadevolder. Det forhold at skadevolder strafferettslig er utilregnelig, og at påføring av skaden skyldes en psykotisk tilstand, kunne tenkes å være et grunnlag for å nekte oppreisning selv om vilkårene er oppfylt. Til dette bemerkes at praksis i lengre tid har vært å idømme oppreisning etter rettens skjønn når vilkårene etter § 3-5 er oppfylt, jf. eksempelvis Rt. 1988 side 532 og senest Rt. 2003 side 1580 avsnitt (28) og Rt. 2004 side 1324 avsnitt (35). De senere års praksis med normering av oppreisning for visse kategorier skadelidte underbygger at oppreisning normalt skal gis når vilkårene for dette foreligger, jf. eksempelvis Rt. 1988 side 532, Rt. 2001 side 274,

Rt. 2002 side 481 og Rt. 2004 side 592. Utviklingen fram til at oppreisning først og fremst skal kompensere for den krenkelse som er påført, tilsier også at oppreisning av hensyn til skadelidte gis når lovens vilkår er oppfylt. Etter min mening bør spørsmålet om en sinnssyk skal pålegges å betale oppreisning vurderes etter den generelle bestemmelse om erstatningsansvar for sinnssyke.

- (53) Etter § 1-3 kan en sinnssyk bare pålegges å betale erstatning for voldt skade når retten under hensyn til utvist atferd, økonomisk evne og forholdene ellers finner det rimelig. Ved utmålingen etter § 3-5 skal etter rettspraksis legges vekt på handlingens objektive grovhet, skadevolders skyld, skadelidtes opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de påførte skadevirkninger. Som jeg tidligere har nevnt, er det at den skadevoldende handling antas å være en følge av sinnssykdommen ikke til hinder for å pålegge ansvar, men ved den konkrete bedømmelse av utvist atferd vil dette spørsmål stå sentralt.
- (54) Også omfanget av skaden er av betydning for om oppreisning skal gis og størrelsen. Knivstikkene førte til fysiske skader, som i spesialisterklæring 2. desember 2003 ble antatt å tilsvare en varig medisinsk invaliditet på 20 prosent. Den psykiske skade har professor Weisæth for Høyesterett anslått til en varig skadebetinget psykisk minsteinvaliditet på 25 prosent. Om virkningene av den psykiske skade uttales:
- ”Hans psykiske skade har ført til redusert arbeidsevne og er eneste årsak til sykmeldingsperioder av betydelig varighet og nødvendig jobbskifte. På tross av at han er i fullt arbeid i dag, foreligger det således en viss yrkesvalghemming. Han bør iallfall de nærmeste årene ikke ha arbeid som kan involvere fysiske trusler. I så måte må det antas at det er etablert en permanent sårbarhet. Som beskrevet er det en klar reduksjon av hans livskvalitet også i forhold til fritid, familie og arbeid.”**
- (55) Det er på det rene at Bs økonomiske evne er svært begrenset. Han mottar månedlig 1403 kroner i sosial stønad og er uten formue i Norge. Skadevolders økonomi skal etter skadeserstatningsloven § 1-3 tas med i vurderingen. Ved utmåling av oppreisning etter § 3-5 for tilregnelige skadevoldere kommer økonomisk evne mer i bakgrunnen når oppreisningen er knyttet til straffbare handlinger, jf. Rt. 1988 side 532, Rt. 2001 side 274 og Høyesteretts dom 19. november 2004 (HR-2004-01925-A) avsnitt (39). Lemping etter § 5-2 i en utmålt oppreisning har vært ansett lite naturlig, jf. Rt. 1997 side 883 på side 891. Denne praksis kan etter min mening ikke uten videre være avgjørende når skadevolder er utilregnelig. Paragraf 1-3 nevner uttrykkelig den utilregneliges økonomiske evne.
- (56) Ved vurderingen av om det er rimelig etter skadeserstatningsloven § 1-3 å pålegge B å betale oppreisning må hans interesse av å bli beskyttet mot de økonomiske konsekvenser av handlinger som skyldes sinnssykdommen, holdes opp mot As behov for oppreisning for den krenkelse han har blitt utsatt for. Han ble i sitt arbeid som sikkerhetsansvarlig på --, uforskyldt et tilfeldig offer for Bs psykotiske handlinger. Den sakkyndige, professor Weisæth, peker på at en ”eventuell økonomisk erstatning/oppreisning vil være en positiv prognostisk faktor”. Når lovgiver har bestemt at utilregnelige kan pålegges å betale erstatning for økonomisk skade påført under sinnssykdom, må etter min mening dette også få betydning for krav om oppreisning for å avbøte virkningene av krenkelsen og skaden. Det at en skadevoldende handling må anses for å være en følge av sinnssykdom, kan ikke i seg selv føre til at oppreisning ikke skal tilkjennes.

- (57) B har anført at voldsoffererstatningsloven § 6 jf. § 1 første ledd annet punktum gir skadelidte krav på erstatning og oppreisning selv om gjerningsmannen ikke kan straffes på grunn av sinnssykdom. Den skadelidte vil innen rammen av denne lov således også få dekket ikke-økonomisk tap av staten. Etter min mening bør voldsoffererstatningsloven ikke få betydning i forholdet mellom en sinnssyk skadevolder og skadelidte. Denne lov har ikke vært trukket inn i tidligere avgjørelser av Høyesterett om tilregnelige skadevoldere skal pålegges å betale oppreisning etter skadeserstatningsloven § 3-5.
- (58) I dette tilfellet må imidlertid Bs sinnssykdom fører til en vesentlig reduksjon av oppreisningen. Den skadegjørende handling skyldes alene sinnssykdommen, som medførte at han ikke hadde evnen til realistisk å vurdere sitt forhold til omverdenen. Hans økonomiske evne er meget begrenset, hvilket også skal tas hensyn til etter § 1-3. Selv om overfallet objektivt sett er meget grovt, og den påførte skade betydelig, må oppreisningen etter min mening begrenses til 50 000 kroner.
- (59) Anken har ført fram. Saken har reist uavklarte spørsmål av betydning utenfor den foreliggende sak. Begge parter har hatt fri sakførsel for Høyesterett. Jeg finner at det foreligger særlige omstendigheter som gjør at B må fritas for å betale saksomkostninger til det offentlige, jf. tvistemålsloven § 180 annet ledd jf. § 172 annet ledd.
- (60) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. B dømmes til å betale til A oppreisning med 50 000 – femtitusen – kroner med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra utløpet av oppfyllelsesfristen til betaling skjer. Oppfyllelsesfristen er 2 – to – uker fra forkynnelsen av Høyesteretts dom.
 2. Saksomkostninger for Høyesterett tilkjennes ikke.
- (61) Dommer **Flock**: Jeg er kommet til samme resultat som lagmannsrettens flertall.
- (62) Jeg er enig med førstvoterende i at skadeserstatningsloven § 1-3 gjelder alle former for personlig skyldansvar, og dermed også ansvar for oppreisning etter skadeserstatningsloven § 3-5. Etter § 1-3 kan en sinnssyk pålegges ansvar for den skade han volder ”for så vidt det finnes rimelig under hensyn til utvist adferd, økonomisk evne og forholdene ellers”. Førstvoterende har gått gjennom tilblivelseshistorien og gitt utsnitt av forarbeidene til bestemmelsen. Ved den rimelighetsvurdering som det gis anvisning på, må det være et sentralt moment i hvilken grad den skadevoldende handling kan sies å være påvirket av sinnssykdommen. Jo sterkere sykdommen har virket inn, dess mer vil det tale mot ansvar.
- (63) Skal oppreisningsansvar ilegges, må også vilkårene etter skadeserstatningsloven § 3-5 være oppfylt. Den skadevoldende handling må være begått forsettlig eller grovt uaktsomt. Jeg er enig med førstvoterende i at i nærværende sak er selve skadetilføyelsen utført med forsett i lovens forstand.

- (64) Ved den konkrete vurderingen av om det er riktig å ilegge en sinnssyk et slikt ansvar, må de hensyn oppreisningsbestemmelsen skal ivareta komme sentralt inn. Dette må gjelde hva enten ansvaret forankres i ”kan”-regelen i § 3-5 eller i rimelighetsvurderingen etter § 1-3. Kravet om forsett eller grov uaktsomhet viser at kravet om oppreisning er reservert for de tilfeller der skadevolderen er sterkt å bebreide. Her ligger en vesentlig forskjell sammenlignet med skyldkravet ved ansvar for økonomisk skade, der simpel uaktsomhet – ikke grov – er hovedregelen.
- (65) Dette forsterkede kravet til skyld i oppreisningsbestemmelsen i § 3-5 bidrar til å understreke at formålet med denne bestemmelsen også er pønalt; det skal bidra til å forhindre slike skadeforvoldelser. Selv om hensynet til skadelidte står sentralt, vil oppreisningen aldri kunne gi noen fullgod gjenopprettelse av den ikke-økonomiske skaden. Også på dette punkt er det således en ulikhet mellom oppreisning og erstatning.
- (66) De rettsoppnevnte sakkyndige, psykiaterne Arne Gravem og Kjersti Narud, har i sin erklæring lagt til grunn at B var psykotisk da han knivstakk A. Han ”led under en sterkt endret virkelighetsoppfatning, med vrangforestillinger om forfølgelse, utsatt for magi og andre påvirkninger, forestillinger om omnipotens – verdenshersker”. De konkluderer med at psykosen var bakgrunnen for handlingen, og at B i sin psykotiske tilstand ”vurderes å ha vært uten evne til realistisk å vurdere sitt forhold til omverdenen”. Det sakkyndige vitnet, professor Berthold Grünfeldt, som ikke selv hadde undersøkt B, men bygde sine vurderinger på de opplysninger som forelå om ham, konkluderte med at ”En så dyptgående psykotisk prosess gir neppe personen rom for handlingsfrihet. Det dominerende har vært den psykotisk betingede svikt i virkelighetsforståelsen”.
- (67) Jeg kan ut fra de sakkyndiges erklæringer vanskelig se det annerledes enn at Bs handlinger var så preget av den dyptgående psykosen, med fundamental virkelighetsforstyrrelse, at han var ute av stand til å styres av rasjonell tenkning. Han manglet – for å låne professor Grünfeldts uttrykk – ”rom for handlingsfrihet”. B har utvist forsett i den forstand at han med vilje har stukket A med kniven, fullt oppmerksom på de alvorlige følger dette kunne få for den som ble rammet. Men denne atferd synes fullt ut å være styrt av psykosen. Dermed mangler helt den bebreidelse som etter min oppfatning utgjør et sentralt element i oppreisningsbestemmelsen i § 3-5. I en slik situasjon kan jeg ikke se at det preventive hensyn har vekt i retning av å ilegge oppreisningsansvar.
- (68) A er rammet meget hardt. At han har behov for kompensasjon er klart, og det har også betydning det den sakkyndige, professor Lars Weisæth, uttaler om at en ”eventuell økonomisk erstatning/oppreisning vil være en positiv prognostisk faktor”. Kompensasjonsbehovet vil imidlertid et stykke på vei bli ivaretatt ved voldsoffererstatning, som A har søkt om og åpenbart vil få. Slik erstatning ytes selv om gjerningsmannen ikke kan straffes fordi vedkommende var utilregnelig, jf. voldsoffererstatningsloven § 1 første ledd. Etter lovens § 6 kan det også ytes oppreisning for ikke-økonomisk skade.
- (69) Ut fra den totalvurdering som skal foretas etter skadeserstatningsloven § 1-3, er jeg etter dette kommet til at B ikke kan pålegges å betale oppreisning. Den skadevoldende handling var helt styrt av sinnssykdommen. Dette er en helt sentral side ved skadevolderens atferd som med tyngde taler mot å ilegge ansvar. Skadevolderens sinnstilstand må tillegges en særlig vekt når kravet gjelder ikke-økonomisk skade etter § 3-5. Den personlige bebreidelse og det preventive element som er med og begrunner

oppreisningsansvaret, er som følge av sinnssykdommen her helt fraværende. Til tross for at skadeomfang og behov hos A taler for at oppreisning gis, vil det ikke være rimelig om B i denne situasjon skulle pålegges noe ansvar for oppreisning.

- (70) Under henvisning til tvistemålsloven § 180 første ledd er jeg enig i at saksomkostninger ikke blir tilkjent for Høyesterett.
- (71) Dommer **Støle:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Stang Lund.
- (72) Dommer **Skoghøy:** Likeså.
- (73) Justitiarius **Schei:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med annenvoterende, dommer Flock.
- (74) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. B dømmes til å betale til A oppreisning med 50 000 – femtitusen – kroner med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra utløpet av oppfyllelsesfristen til betaling skjer. Oppfyllelsesfristen er 2 – to – uker fra forkynnelsen av Høyesteretts dom.
2. Saksomkostninger for Høyesterett tilkjennes ikke.

Riktig utskrift bekreftes: